

\$# %&

! " !

\$

" " % "

! ! ! " ! ! #

! \$ #

#

& ' ' () *

' , ")) +

' - ') - +

) & ' ' + ,))

) \$ + + +

% & ' () + +) / " "

0) / " /

* Dr., Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, e-posta: encetin@yahoo.com

Giriş

İnsanoğlunun var olduğu günden günümüze çevresindeki varlık, kavram ve nesnelere tanımlama, onlara ad verme isteği ve onları kişiler arası iletişimde kullanma zorunluluğu dillerin sözcük kazanma yollarından biri olarak gösterilebilir. Tarihi süreçle birlikte, dilin doğal gelişimi, ortaya çıkan yeni durum ve gereksinimler, değişen kültürel yapılar, etkileşimler

insanoğlunun var olduğu günden günümüze çevresindeki varlık, kavram ve nesnelere tanımlama, onlara ad verme isteği ve onları kişiler arası iletişimde kullanma zorunluluğu dillerin sözcük kazanma yollarından biri olarak gösterilebilir. Tarihi süreçle birlikte, dilin doğal gelişimi, ortaya çıkan yeni durum ve gereksinimler, değişen kültürel yapılar, etkileşimler

e

anlamında herhangi bir sözcüğün olmayışı ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dilinde Gebe Anlamında Kullanılan Sözcükler

'te bu anlamda herhangi bir sözcük yer almamakla birlikte Tükçenin her döneminde bu anlamda birden fazla sözcük kullanılmıştır. Bu bölümde tarihî Türk lehçelerinde kullanılan ve günümüz Türk lehçelerine ait sözlüklerde saptanan sözler yer alacaktır. Çalışmada, genel olarak ağız sözlükleri taranmamakla birlikte günümüz Türk lehçelerinde kullanılan sözlerle ortaklığı ortaya koyabilmek amacıyla 'nden yararlanılmıştır.²

ağır ayak [ağır, ayağı ağır, ayır ayaklı, égirayak]

sözcüğünün “yavaş” anlamıyla ilişkili olan bu söz grubu, Türkiye Türkçesi ağızları dışında Azericede, Yeni Uygurcada, Nogaycada, Başkurtçada ve Kırım Tatarcasında değişik biçimlerde kullanılmaktadır.

TT (TS 2005: 32); Anad. (DS I 91); Az. ; (Altaylı 1994: I 16); (I, 1994: 69); YUyg. (1995: 122); Nog. (Baskakov . 1956: 43); Başk. (1964: 49); Kır.Tat. ağır ayaklı (Üseinov 2005: 290).

agırlıg [avırlı, ayırlı]

'de biçiminde hendiadioin kullanımıyla karşımıza çıkmaktadır. Sözcüğe bu anlamda eski Türkçe dönemine ait bir başka metinde rastlanmaz. Sözcük, 'in yayımından sonra hazırlanan eski Türkçe sözlüklerinde bu anlamda yer almıştır (Gabain 1974:

² Aşağıda, Tarihî Türk lehçelerine ait metinlerde ve günümüz Türk lehçelerine ait sözlüklerde saptanan gebe anlamında kullanılan sözcükler ve sözcük grupları öncelikle alfabetik sırayla incelenecek, burada sözcüğün kökeni, anlam ilişkisi ve kullanıldığı lehçeler yer alacaktır. Bunun nedeni sözcüklerin bir arada görülmesini sağlamaktır. Sözcüklerin sıralanmasında Türkiye Türkçesindeki biçim temel alınmış, diğer biçimler köşeli ayraç ([]) içerisinde gösterilmiştir. Sözcük ya da sözcük grubunun Türkiye Türkçesinde bulunmaması durumunda ise, söz konusu lehçedeki biçim temel alınmıştır.

318; Röhrborn 1977: 68). Sözcük, EST'deki maddesi içinde Tatar ağızlarındaki biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Sevortyan burada, sözcüğün Tatar ağızlarında biçiminde ve “gebe” anlamında kullanıldığını belirtmiştir (1974: 85). Başkurtçada da biçiminde kullanılan sözcük, Anadolu ağızlarında anlamında kullanılan sözcüğü ile de ilişkilidir.

ET (Tekin 1976: 376; 1980: 166); Anad. (DS I 92); Tat.; (Sevortyan 1974: 85; Ganiyev . 1997:19); Başk. (1964: 49); Yak. (Vasiliev 1995: 107).

aylı [aylu] Sözcüğe ilk olarak, 'nde rastlanmıştır. 14. yüzyıl Kıpçak Türkçesi metinlerinden 'ta ve Memlük Kıpçakçasında da biçiminde rastlanmıştır. ED 272b'deki aylık maddesinde sözcüğün bu yukarıda sıraladığımız metinlerde ve biçimlerinde “gebe” anlamında kullanıldığından söz edilmiştir. Sözcüğün geçmişi 13. yüzyıl sonlarına dayanmasına karşın kullanım sahası çok geniş olmamıştır. Sözcük, bugün de Türkiye Türkçesi ağızları dışında Kumukçada kullanılmaktadır. Anlam özelliği olarak, “doğurması zaman olarak belirgin olan (kişi)” biçiminde açıklanabilir.

Kıp. Meml (Toparlı . 2003: 18); Anad. (DS I 425); Kum. (Bammatova 1969: 33).

barlu Altaycaya özgü olan bu sözcük, sözü gibi, “bedeninde başka bir beden daha olan” benzeri bir anlam taşımaktadır.

Alt. (Babayakov . 1964: 26; Gürsoy-Naskali 1999: 35; Verbitskiy . 2005: 244).

bogaz [boğaz, boos, booz, buaz, bugaz, buvaz] Sözcük, genel olarak gebe hayvanlar için kullanılmaktadır. Ancak, çoğunlukla sözlüklerde ve metin yayımlarında çoğunlukla yalnız “gebe” biçiminde anlamlandırılmış hayvanlara özgü olduğu belirtilmemiştir. Kimi zaman “gebe kadın” anlamı taşıdığı da görülmektedir. Örneğin, 'nda bir peri kızının gebe kalmasından biçiminde söz

eki kabat [ikkikat] “iki” ve “kat, sıra, tabaka” anlamındaki (Koç . 2003: 267) sözcüklerinden oluşan bu birleşik yapı, kuruluşu açısından sözcüklerine benzemektedir. yapısı Kazakçada kullanılırken sözcüğü Özbekçede mevcuttur.

Özb. (Akabirov . 1981: 320); Kaz. (Koç . 2003: 137).

evinlig Günümüzde de halk ağzında “buğday tanesinin olgunlaşmış içi, özü; çok taneli başak; tohum ...” gibi anlamlarda kullanılan (DS V 1807) sözcüğü, tarihî Türk lehçelerinde temel olarak “tane; buğday tanesi” anlamlarını karşılamıştır. Clauson, ED 12a-b’de sözcüğün Budist Uygur metinlerinde “meyve” anlamında kullanıldığını ancak bunun muhtemelen kelimesi kelimesine çevirilerden kaynaklandığını belirtmiştir. te geçen sözü de sözcüğünün temel anlamına koşut olarak “gebe” anlamında kullanılmıştır. Buradaki tamlaması, DTS 189b’de “gebe kadın” biçiminde tanımlanmış; ED13a’da sözcüğünden geldiği bildirilen sözcüğün anlamı, Le Coq’a dayanılarak “gebe” olarak verilmiştir. Gabain de gramerinin sözlük bölümünde sözcük için aynı karşılığı vermiştir (1974: 326). Sözcük, daha sonraki dönem ve sahalarda bu anlamda kaydedilmemiştir. Günümüzde Anadolu ağızlarında “özlü” anlamında kullanılmaktadır (DS V 1808).

ET (Le Coq 1911: 27).

gebe Sözcüğün geçmişi 14. yüzyıl Memlük sahasına kadar uzanmaktadır. Sevortyan EST’de, sözcüğün ’te kullanıldığından söz etmiştir (1980: 36). Buradaki maddesinde sözcüğün günümüzde Türkmence, Türkiye Türkçesi, Gagavuzca ve Kırım Tatarcasında kullanıldığı söylenerek; çok sayıda lehçede kullanılan fiiliyle ilgili olduğu belirtilmiştir (1980: 36) Räsänen maddesinde anlamı verdiği sözcüğün Osmanlıcada ve Kırım Tatarcasında biçiminde saptandığını belirtmiş; Türkmencedeki sözünün sözcükle bağlantılı olabileceğini tereddütle ima etmiştir (1969: 151a). Eren, etimolojik sözlükte sözcüğe yer vermemesine

karşın maddesinde ye gönderme yapmış, TS'de "1. karnı şiş olan; 2. bodur ve şişman" biçiminde tanımlanan sözcükteki 'nin küçültme eki olduğundan söz etmiştir (1999: 150). EDAL'da yer alan maddesinde Proto-Türkçede biçiminde olan sözcüğün "şişmek, kabarmak; gebe olmak; kibirlenmek" anlamlarında kullanıldığı belirtilerek filin Türk lehçeleri, Tunguzca ve Moğolcadaki değişik biçim ve türevlerinden söz edilmiştir (Starostin . 2003: 668 .)

Meml (Sevortyan 1980: 36); Türkm. (şişkin, şişmiş) (Tekin vd. 244); Gag. (Gaydarci 1991: 100); Kır.Tat. (Sevortyan 1980: 36)

gevrelî Türkmençeye özgü olan sözcüğün kökeni açık olmamakla birlikte Räsänen sözcüğü ile ilgili olabileceğini belirtmiştir (1969: 151a).

Türkm. (Türk Lehçeleri Sözlüğü md. www.tdk.gov.tr)

hamile [hamla, hamildar, hamiledar]³

Arapça "yük; yüklenme" sözcüğünün müennes ism-i failidir. Böylelikle Türkçedeki tam karşılığı, kullanımı 11. yüzyıla dek uzanan sözcüğüdür. sözüne 14. yüzyıldan itibaren Anadolu sahası metinlerinde ve Harezmi Türkçesi metinlerinden Kısasü'l-Enbiya'da ve 15. yüzyıl ve sonrası Çağatay sahası metinlerinde rastlanmaktadır. Sözcük, günümüzde Türkiye Türkçesi, Azerice, Türkmençe, Özbekçe ve Yeni Uygurcada kullanılmaktadır. Öyle ki Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde aynı anlamdaki Türkçe sözcüklerden daha sık kullanılmaktadır.

Har.T hamile (Ata 1997: 237); Çağ. (Abik 1993: 238; Kargı Ölmez 1996: 371); EAT (Önler 1999: 139; Ergin 1991: 135; Argunşah 1999: 382); TT (TS 2005: 839); Az. (Altaylı 1999: I 604); Türkm. (Türk Lehçeleri Sözlüğü . www.tdk.gov.tr); Özb. (Akabirov . 1981: 706); YUyg. (Necip 1995:

³ Özbekçede sözcüğü "ana karnida peyda olan bala" anlamındadır (Akabirov . 1981: 706). sözcüğü de bu anlama koşul olarak anlamına gelmektedir. Bunun yanında Yeni Uygurcadaki ve sözcükleri aynı anlamda (gebe) kullanılmaktadır (Necip 1995: 148).

148); Kır.Tat. (Üseinov 2005: 290); Kar. (Kowalski 1996: 55).

harınnıg Hakasçada kullanılan bu sözcük, gebeleri vücut biçimi, görünüş açısından betimlemektedir. Sözcük, kuruluş açısından Azericedeki ve Türkiye Türkçesindeki sözcükleri gibidir.

Hak. (Çankova 1961: 55).

içlig Sözcük, 'de

de

'da ve 'de

biçiminde saptanmıştır. Radloff, ilgili notta, sözcüğün ve sözcükleriyle anlamdaş olduğundan söz etmiştir (1972: 185). DTS 202b'de 'da geçen maddesi “gebe” biçiminde tanımlanmış; ED 26b'de aynı tanığa dayanarak aynı karşılık verilmiştir. Gabain de Eski Türkçe gramerinde sözcük için aynı karşılığı vermiştir (1974: 336). Sözcük Güney Sibiry Türk lehçelerinden biri olan ve eski Türkçeye yakınlığı kabul edilen Tuvacada ve Karaçay-Malkarcada biçiminde kullanılmaktadır.

ET (Tekin 1976: 345; 1980: 166; Rachmati 1937: 107; Gabain 1959: 44; Radloff 1972: 180) Tuv. (Palmbah 1955: 196); Kar-Malk. (Tavkul 2000: 227).

iki canlı TS'de halk ağzında “gebe, yüklü, hamile” (2005: 947) anlamında kullanıldığı belirtilen sözcük, ağızlarda sıklıkla kullanılmasına karşın DS'de yer almamıştır. Azericede de biçiminde kullanılan sözcük, kuruluş açısından Kazakçadaki ; Özbekçedeki ve Kırgızcadaki sözlerine benzemektedir. Tüm bu sözcükler anlam ilişkileri açısından da benzeşmekle birlikte ve sözcüklerinde somut varlık ; sözünde ise soyut varlık öne çıkarılmıştır.

Anad. [] (TS 2005: 947). Az. (Altaylı 1994: II-682).

koş boylu Kırgızcaya özgü olan bu sözcük, kuruluş ve anlam ilişkisi açısından yine Kırgızcadaki ; Hakasçadaki ; Kazakçadaki ; Özbekçedeki ; Azericedeki ve Türkiye Türkçesi

ağızlarındaki ve sözlerine benzemektedir.
Buradaki sözü, sözcüğünün karşılığı olarak
kullanılmıştır.

Kırg. (Türk lehçeleri Sözlüğü TT .

fiili ise “gebe kalmak” olarak tanımlanmıştır (Arıkoğlu . 2003: 90)

Tuv. (Palmbah 1955: 345).

yüklü [cüktüü, yükli, yüklüg, yüküti, yökle, yöklö]
Günümüzde de yaygın olarak kullanılan anlamındaki en eski sözcüktür. Anlam ilişkisi açısından Arapçadaki sözcüğü gibidir. Sözcük, 11. yüzyıldan başlayarak tarihî Türk lehçelerinde ve günümüz Türk lehçelerinde değişik biçimlerde kullanılmaktadır. Sözcük, DTS’de ve ED’de bu anlamda yer almazken EST 1989 262’deki maddesi içerisinde yer alan üçüncü anlam “gebe, gebelik”tir.

Kh.T (Ata 2004: 154; Ünlü 2004: 772); Har.T (Ata 1997: 750; Sağol 1995: 193); (Yüce 1993: 32, 41; 36, 41); Meml. (Toparlı . 2003: 332); EAT (Tar.S VI 4754 .); TT (2005: 2206); Az. (Altaylı 1994: II-1265); Türkm. (Türk Lehçeleri sözlüğü . www.tdk.gov.tr); Kaz. (Koç . 2003: 189); Kırg. (Yudahin 1998: 236); Nog. (Baskakov 1956: 43) Tat. (Ganiyev . 1997: 123); Başk. (1964: 49); Kır.Tat. (Üseinov 2005: 290).

yürük [yügrük]

Doğu Türkçesiyle yazılmış ’nda dizesinde geçmektedir. Sözcük, Anadolu ağızlarında da biçiminde kullanılmaktadır. Abik’in aktardığına göre, metnin ilk yayımını hazırlayan Jarring, Doğu Türkçesi Sözlüğü’nde için “hamile” karşılığını vermiş, bu karşılık metnin değerlendirmesini yapan Malov tarafından eleştirilmiştir. Malov’a göre sözcük, “mide bulantısı hissetmek” anlamı taşımaktadır (2005: 118). Abik’e göre, Malov’un önerisi dikkate alındığında sözcüğü Divanü Lugati’t-Türk’teki - “sallamak, kımıldatmak”, “sallanmak”, - “sallamakta yardım etmek”, - “sallatmak”, “çocuğun beşiğini sallama” sözcükleriyle ilişkilendirmek mümkündür. Anadolu ağızlarındaki kökteş sözcükler de eklendiğinde Malov’un önerisi dikkate değerdir (2005: 118). Abik, Anadolu ağızlarında - “çiftleşmek, çiftleşme isteği göstermek”, “koçun koyunla birleşme zamanı”, “hayvan çiftleşmek”,

üzerli Kuruluş açısından ve sözcüklerine benzeyen sözcüğü, anlam özelliği (üzerine yük almış, ikinci bir beden, can üstlenmiş (kimse)) dolayısıyla da ve sözcüklerine benzemektedir.

üzeriyüklü → üzerli

Tablo: Türkçede Gebe Anlamında Kullanılan Sözcükler

Türkiye Türkçesi	ağır ayak, gebe, hamile [aylı, aylı günlü, göde, gödelek, gömanlı (guman, gümanlı) gövdeli, iki canlı, üzerli, üzeriyüklü, yüğrük(III), yüklü]
Azerice	ağır, ayagağır, ağırayag, boğaz(II), boylu(II), hamile, ikicanlı, yüklü
Gagavuzca	gebe
Türkmence	yüklü, gevreli, hamla, bogaz(II)
Özbekçe	hamiledar, ikkikat, bugaz
Yeni Uygurca	hamildar, hamile, egir ayak; bogaz I
Kazakça	eki kabat, yükti, buaz
Kırgızca	boykat, booz, boyunda bar, cüktüü, koş boylü
Nogayca	avır ayaklı, yüklü
Tatarca	yöklê, kömenlê, avırlı; buaz
Başkurtça	yöklö, ayırlı, ayır ayaklı
Kırım Tatarcası	xamile, yüklü, ağır ayaklı
Karaçay-Malkarca	buvaz, içli bol-(hamile olmak)
Karayimce	hamila
Kumukça	aylı
Altayca	barlu, boos, köçölü, kursaktu
Hakasça	xarınnıg, pozında bar, toylıg
Tuvaca	booz(boozaar=gebe kalmak), saattıg, dapkırlıg ~ dapkırlıg, iştig
Yakutça (Sahaca)	ıaraxan (caxtar), xat

Sonuç

Gebelere, Türkçede türlü anlam özelliklerinden yararlanılarak türetilen çok sayıda ad verildiği görülmektedir. Günümüzde Türkiye Türkçesinde gebe ya da hamile sözcükleriyle karşılanan gebelik için, eski Türkçeden başlayarak bir ya da birden fazla sözcüğün kullanıldığını düşünmek mümkündür. Ancak yukarıda da değinildiği gibi bunlar, kimi zaman yazılı metinlere yansımamıştır. Örneğin, Türk dilinin yazılı ilk ürünleri olan *Kitab-ı Dîvânü'l-Lügati'l-Türk*’te *gebe* anlamında herhangi bir sözcüğe rastlanmaz. Yazıtların içeriği ve hacmi bu anlamdaki bir sözcüğün yazıtlarda kullanılmasına engel olmuştur. Bu durum *Kitab-ı Dîvânü'l-Lügati'l-Türk* için de geçerlidir. *Kitab-ı Dîvânü'l-Lügati'l-Türk*, hacimli bir metin olmasına karşın anlamında herhangi bir sözcük yer almaz. Ancak, bir sözlük olan *Kitab-ı Dîvânü'l-Lügati'l-Türk*’te bu anlamdaki herhangi bir sözcüğün olmayışı ilginçtir. Bu durum ancak Kaşgarlı’nın böyle bir sözcüğü atlamasıyla açıklanabilir⁴. Eski Türkçenin Uygurca döneminde ise Türk edebiyatının gelişmesi, farklı alan ve konularda yapıtların yazılması ya da çevrilmesi dolayısıyla *Kitab-ı Dîvânü'l-Lügati'l-Türk* anlamında kullanılan *gebe* gibi, Türkçede var olan ya da yeni kazanılan pek çok sözcükle karşılaşırız.

Tarihî ve günümüz Türk yazı dillerine ait malzeme, anlamında kullanılan sözler açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

1. Gebe anlamını karşılayan sözcüklerin yapıları açısından dikkat çeken nokta, bu sözcüklerin çoklukla yapım ekiyle türetilmiş olmasıdır:

2. Türkçede en eski dönemlerden beri kullanılan anlamındaki sözcükler, *gebe* (ET ağırlık; Başk. ayrılmış, Tat. ayrılmış), *gebe* (Krh.T ve lehçelerde değişik biçimler) (Kıpçakça ayrılmış~aylı ve günümüzde çok sayıda lehçede ayrılmış),

⁴ Kaşgarlı’nın gebe anlamındaki bir sözcüğü ü, ayıp saydı için sözlü üne almaması dü üne ünelemez. Çünkü Kaşgarlı, bir bilim adamı titizliğiyle bunun gibi çok sayıda kavramı böyle bir dü ünceye kapılmadan günümüze aktarmıştır.

(Mempl. gebe; Türkmence, Türkiye Türkçesi ve Gagavuzcada) ve (Harezmi Türkçesi hamile; çok sayıda lehçede değişik biçimler) sözcükleridir. Gebe anlamındaki diğer sözcükler ise daha yeni sözcüklerdir. Bu sözcüklerin kullanımının sınırlı olması da görüşümüzü destekler niteliktedir.

3. Türkiye Türkçesindeki sözcüğünü karşılayan sözcüklerin anlam ayırıcı özellik olarak tarihî dönem metinlerinde iki yönünün olduğu söylenebilir. Tarihî dönem metinlerinde sözcüğü gebe hayvanlar için; diğer sözcükler ise gebe kadınlar için kullanılmıştır. Günümüzde Azerice, Kazakça, Kırgızca, Tatarca, Altayca ve Özbekçede ET sözcüğü gebe hayvanlar için kullanılmaktadır. Ancak kimi lehçelerde sözcük, anlam genişlemesi yaşayarak genel bir anlam kazanmıştır. Günümüzde ET sözcüğünün gebe hayvanlar için kullanıldığı lehçeler dışında gebe anlamındaki sözcükler için böyle bir ayırım söz konusu değildir.

3.1. Eski Türkçeden başlayarak günümüz Türk lehçelerinde kullanılan anlamındaki sözcüklerin oluşumunda türlü anlam özellikleri üzerinde durulduğu yukarıda belirtilmişti. Bu anlam özelliklerini şu biçimde sıralayabiliriz:

a) Yük, ağırlık: ağırlık, hamile, üzeriyüklü, üzerli, yüklü...

b) Vücut biçimi: boylu, gebe, göde, içlig, gövdeli, harınnıg...

c) Boy sözüne dayanan sözcükler: boylu, boykat, boyunda bar, koş boylu

d) İki sözüne dayanan sözcükler: koş boylu, eki kabat, iki canlı

e) Hareket: ağır, ağır ayak,

f) Zaman ifadesi: aylı, aylı günlük

Gebelik kavramının öne çıkan ilk iki özelliği anneye yüklenen ağırlık ve annenin vücut biçimidir. Türkçede geçmişten bu yana bu iki temel özelliğin kullanıldığı çok sayıda sözcük vardır. Bunun yanında sözcüğünün de lehçelerde çok sayıda sözcüğe kaynaklık ettiği görülmektedir:

. Türkiye Türkçesinde (Anadolu ağızları) ise bunun yerini sözcüğü almaktadır:

sözcüğü de çok sayıda sözcüğün oluşumunu sağlamıştır. Bu durumda anneyle birlikte bebek de öne çıkarılmaktadır. Temelde, ve sözcüklerinin kullanıldığı sözcükler anlam özellikleri yönüyle birbirlerine benzemektedir. Çünkü ve sözcükleri aslında

gibi bir anlam özelliğine sahiptir ve bu anlamda öncesindeki sözcüğünü yitirmiş gibidir (iki boylu, iki gövdeli).

yapısı biçiminde açıklanabilir. sözünde ise zaten iki anlamındaki sözcüğü kullanılmıştır. Türkçede gebelere ad verme yollarından biri de gebelerin hareketlerinin yavaşlığını betimlemektir. Bu durumda sözcüğünün anlamı öne çıkmaktadır. Gebelik süreci de gebelerin adlandırılmasında başvurulan yollardandır. Gebeliğin sonlanacak bir süreç olduğu, eski bir sözcük olan ve Anadolu ağızlarında kullanılan sözleriyle anlatılmaktadır.

Ağır ve yük ile ilgili sözcükler, gebeyi adlandırmada eski Türkçeden bu yana en çok başvurulan sözcükler olarak dikkat çekmektedir. Eski Türkçede, bugün çok sayıda lehçede kullanılan sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan sözcüğü bu anlamda öne çıkmaktadır. Bunun yanında sözcüklerini de eski Türkçede kullanılan ancak günümüzde nadiren rastlanan sözcükler olarak eklemek gerekmektedir. Eski Türkçede kullanılan gebe anlamındaki sözcükler açısından bakıldığında da bu anlamda birden fazla sözcüğün kullanılması da dikkat çekicidir. Örneğin ve sözcükleri aynı metinde bir ikileme olarak kullanılmıştır. Bu sözcükler günümüzde farklı lehçelerde yaşamaktadır.

3.2. Türkçede anlamındaki sözcüklerin çokluğu öncelikle, gebeleri betimlemede yukarıda sıralanan yollardan birinin seçilmesiyle açıklanabilir. Sonraları, bu yollardan birinin seçilmesiyle oluşan yeni sözcükler kalıplaşmıştır.

Gebelerin farklı yollarla adlandırılmasında gebe kadınların öne çıktığı görülmektedir. Çünkü, yukarıda sıraladığımız anlam özellikleri temel alınarak türetilen sözcükler büyük çoğunlukla yalnız gebe kadınlar için kullanılmaktadır. Gebe hayvanlar için yalnızca kimi lehçelerde kökeni ve dolayısıyla anlam içeriği tam olarak açıklanamayan ET sözcüğü kullanılmaktadır. Anadolu ağızlarında gebe hayvanlar için daha çok gebe hayvanı bebeğin adıyla adlandırma yoluna başvurulmaktadır⁵. Anadolu ağızlarında gebe hayvanlar için çok sayıda sözcük saptanmıştır. Bunlar,

sözcükleridir. Bunlardan,

sözcüklerinde gebe hayvanı yavrusunun adıyla anılmaktadır:

3.3. anlamındaki sözcüklerin sayıca çok olmasının bir nedeni de utanma olmalıdır. Gebelik, cinselliği çağrıştırdığından gebe anlamında farklı sözcükler türetilme yoluna gidilmiştir. Böylece örtmece sözler türetilmiştir. Belki de Türkiye Türkçesinde Türkçe sözcüğü yerine daha çok Arapça kökenli sözünün kullanılmasının nedeni budur.

Türkçede, görüldüğü gibi, gebelik olgusunun farklı yollarla betimlenmesi sonucu ortaya gebe anlamında kullanılan çok sayıda sözcük çıkmıştır. Farklı anlam özelliklerinin tercih edilerek sözcük sayısının artmasının nedeni kimi zaman farklı bakış açısı, kimi zaman da sözcüğün tabu sayılarak aynı kavramı örtülü olarak anlatan başka bir sözcüğün kullanılmasına gerek duyulmasıdır. Sonuçta Türkçenin zenginliğini ve anlatım gücünü bir kez daha gösteren bir durum söz konusudur. Buradaki zenginlik sözcüğü ile Türkçenin bir başka dil karşısındaki değil; kendi içindeki zenginliği anlatılmaktadır. Ayrıca, ortaya çıkan bu görünümle farklı toplulukların ortak düşünüş tarzının dile yansıması da göz önüne serilmektedir. Bu ortak düşünüş

⁵ 'teki - "doğurmak" maddesinde de bu özelliğe dikkat çekilmiştir. Burada, sözcüğün yalnız kadınların doğurması anlamında kullanıldığı, hayvan doğurduğunda ise doğan şeyin adının anıldığı ve ekiyle fiil yapıldığı vurgulanmıştır (Atalay 1999: III 91).

% 1 2

D5J

) " + 1 1))
"

1)

=

. = .

=

= .

=

3 = .

A = A

=

A !- = A !

* (= #

-

/A=/ ++!A

A) = A)

D

A = A

7

A) = A)

/;= 7 /3 1=1

A = A

/;= 7 ((8

A = A

F/R= . #

A = A

7

A = A

F = F

= U

- = - A)

F;= W * (8

E = E

< 34 (

7 = 7

F/= # 7
9 D

=

;= /3 1=1

F = F

-FE= 1

% = %

@ #

&

. = .

;= 1 * /3 1

-
- Enbiya: Peygamberler Kıssaları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- ATALAY, Besim, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara, 1999.
- , Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara, 1999.
- BABAYAKOV, S.N. - N.T.Barantayev – V.A. Kalanakov, Moskva, 1964.
- BAMMATOVA, Z.Z., Dagestanskiy Filial akademii Nauk SSSR Institut Istor'i, Yazıka i Literaturı, Moskva, 1969.
- BASKAKOV, N.A., Moskva, 1956.
- CLAUSON, Sir Gerard, Oxford University Press, London, 1972.
- DANKOFF, Robert-James Kelly, Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkish Sources:7, Harvard, 1985.
- DOERFER, Gerhard, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1965.
- EREN, Hasan, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2. baskı, Ankara, 1999.
- ERGİN, Muharrem Dede Korkut Kitabı II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- GABAIN, Annemarie von, Akademie Verlag, Berlin, 1959.
- , Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1974.
- GANIYEV, Fuat-Rifkat Ahmet'yanov-Halil Açıkgöz,

- , İnsan Yayınevi,
Kazan-Moskova, 1997.
- GAYDARCÍ, G.A.-E.K. Koltsa-L.A. Pokrovskaya-B.P. Tukan,
(Çev.: İsmail Kaynak, A.
Mecit Doğru), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine-Muvaffak Duranlı,
, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- KARGI ÖLMEZ, Zuhâl,
, Türk Dilleri
Araştırmaları Dizisi: 3, Simurg Yayınları, Ankara, 1996.
- KOÇ, Kenan-Ayabek Bayniyazov-Vehbi Başkapan,
, Akçağ Yayınları,
Ankara, 2003.
- KOWALSKI, Tadeusz,
, (çev.: Kemal
Aytaç), Engin Yayınları, Ankara, 1996.
- LE COQ, A. von,
Gefunden in Turfan
(Chinesisch-Turkistan), Berlin, 1911.
- NADALYAEV, V. M. .,
, Akademia
Nauk SSSR, Leningrad, 1969.
- NECİP, Emir Necipoviç,
(.: İklil
Kurban), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- ÖLMEZ, Mehmet (2007),
Harrasowitz
Verlag, 2007.
- ÖNLER, Zafer,
, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 24, Simurg
Yayınları, İstanbul, 1999.
- PALMBAH, A. A. ., Tuvinskiy Nauçno-
İssledovatel'skiy İstitut Yazıka, Literaturı i İstorii,
Moskva, 1955.
- RACHMATI, G. R.,
, Mit
sinologischen Anmerkungen von W. Eberhard,
Abhandlungen der Preussischen Akademie der
Wissenschaften Jahrgang 1936, Philosophisch-historische

Klasse 12, Verlag der Akademie der Wissenschaften,
Berlin, 1937.

RADLOFF, W.,

- , , § , Berliner Turfantexte IX, Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients, Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie, Akademie-Verlag, Berlin, 1980.
- TEKİN, Talat-Mehmet Ölmez-Emine Ceylan-Zuhal Ölmez-Süer Eker, , Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Simurg Yayınları, Ankara, 1995.
- , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- , Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1982.
- ÜNLÜ, Suat, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, 2004.
- ÜSEİNOV, S.M., , Simferepol, 2005.
- VASİLİEV, Yuriy, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- VERBITSKIY, V.I. . Ak-çeçek, Gorno-Altaysk, 2005.
- YÜCE, Nuri, , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.